

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Ewout Klei

'Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek.' Een geschiedenis van het Gereformeerd Politiek Verbond, 1948-2003

Bert Bakker | 2011 | 456 pp. | € 29,95 | ISBN 9789035136090

Afscheid van de laatste mannenbroeders

door Jan Schinkelshoek

De auteur is voorzitter van de redactie van *Christen Democratische Verkenningen* en oud-lid van de Tweede Kamer voor het CDA.

De ChristenUnie wil zich een herkenbaarder 'christelijk profiel' aanmeten. Het praktische regeerwerk in de coalitie met CDA en PvdA, 'Balkenende IV', is de partij van het voormalige duo Rouvoet en Slob kennelijk zo matig gekomen dat na de tegenvallende verkiezingsresultaten van 2010 en 2011 het congres een paar weken geleden opdracht heeft gegeven tot een christelijke herbronning. Dat is misschien niet zo aardig voor oud-minister Rouvoet, die zich als eerste vicepremier van CU-afkomst meer dan het vuur uit de sloffen heeft gelopen om de partij te laten meetellen. Het klinkt vooral als heimwee, als verlangen naar tijden waarin de partij 'klein maar krachtig' was.

Wat wil de ChristenUnie precies? Wat voor soort christelijke partij wil ze zijn? Hoe ziet dat christelijke profiel er na de centrum-linkse coalitieavonturen uit?

Er zijn christelijke partijen in soorten en maten. Alleen al afgaande op de vele verschijningsvormen die het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) – de partij die samen met de Reformatorische Politieke Federatie (RPF) in 2003 definitief versmolt tot de ChristenUnie – in de loop der jaren heeft gehad, kan de CU alle kanten op.

Ook als de ChristenUnie niet, zoals het GPV in de beginjaren, een kerkelijke partij wil zijn – een partij als verlengstuk van een bepaalde kerk –, blijven er voldoende smaken over. Een rechtse partij met een moralistische inslag, zoals gepraktiseerd door de 'grote man' van het GPV in de jaren zestig, Piet Jongeling? Een nationalistisch-conservatieve partij met autoritaire onder-tonen, à la het GPV in de jaren zeventig? Een zakelijke, christelijke partij, ongeveer op de manier waarop Schutte zich vanaf 1981 in de Tweede Kamer opstelde? Of een linksige, sterk *evangelicaal* geïnspireerde partij, zoals het GPV zich in zijn nadagen ontwikkelde?

Het Gereformeerd Politiek Verbond was een bijzondere partij, een heel bijzondere partij. Als één ding duidelijk wordt uit het

lezenswaardige proefschrift van Ewout Klei over die curieuze afsplitsing van de ARP – ‘Klein maar krachtig, dat maakt ons uniek’, de geschiedenis van het GPV van 1948 tot 2003 – is het wel de beweeglijkheid. Uitgebrekend een partij die zich graag liet afschilderen als een rots in de branding, vertolkers van een principiële, koersvaste christelijke politiek, een partij die niet toevallig een ‘vaste burcht’ (kasteel) als beeldmerk koos – uitgerekend die partij blijkt, terugblikkend, ettelijke keren van kleur te zijn gewisseld. En heeft die koersveranderingen steeds weer even stellig, even onbeschoemd als ware christelijke politiek gepresenteerd.

Het GPV begon als rechtse afsplitsing van de Anti-Revolutionaire Partij. Eigenlijk was het niet eens een politieke partij, maar een politiek verlengstuk van een kerk, de ‘mannenvereniging’ (Klei) van de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken. In het laatste oorlogsjaar (1944) vielen de Gereformeerde Kerken, creatie van Abraham Kuypers, ‘klokkens der kleine luyden’, na een lange en heftige voorgeschiedenis uiteen. Het conflict in de gereformeerde wereld spitste zich toe op de kwestie van de betekenis van de doop: hadden alle gedoopte kinderen deel aan het verbond met God? Maar het zat dieper. In de kern draaide het om de vraag hoe exclusief het ‘gereformeerdendom’ was? Een minderheid, aangevoerd door professor H.J. Schilder uit Kampen, vertolkte een radicale versie: ‘geen duimbreed’ ruimte voor concessies, het was alles of niets.

Vlak voor de bevrijding maakte Schilder zich los uit het gereformeerde kerkverband, en veel gereformeerden gingen mee in die ‘Vrijmaking’. De scheuring ging gepaard met grote heftigheid en dito verbittering. Algauw werd duidelijk dat dit alles niet aan

de politiek voorbij zou gaan. Ook de ARP, het politieke onderdak van de meeste gereformeerden, werd meegezogen. Zo radicaal was Schilders denken.

Zo ontstond in 1948 het GPV, een partij die zich beschouwde als de politieke vertegenwoordiger van de ‘ware kerk’, hetgeen het luidkeels verkondigde. Iedereen werd geacht zich erbij te voegen. Wie op afstand bleef, zelfs al zat hij tot vorige week in dezelfde kerkbank, was niet minder dan een ‘afvallige’, of erger. De voormalige geloofsen partijgenoten, met name binnen de ARP, hebben het geweten. Waar ze al niet voor zijn uitgemaakt... Wie Kleis relaas over die eerste jaren leest, wordt nog steeds een beetje stil van de stelligheid, de geharnastheid, het dogmatisme waarmee die eerste generatie overtuigd was van het eigen gelijk.

Zeker, in de loop der jaren werd de toon milder. Met name toen het GPV een zetel in de Tweede Kamer wist te veroveren (1963), werd de partij ‘politieker’ (Klei). Iemand als Jongeling wist de juiste toon aan te slaan. Helemaal in vergelijking met de steile SGP, die andere dogmatische gereformeerde partij, verwierf hij zo veel sympathie dat het soms op vertedering leek. Maar wie goed luisterde proefde nog steeds de zelfverzekerde stelligheid. ‘Buitenverbanders’ werden nog in 1973 zonder veel pardon uit de partij gezet.

Achter die ‘mediagenieke’ presentatie ging tot in het begin van de jaren tachtig een harde conservatieve, nationalistische en zelfs autoritaire koers schuil, gegarneerd met militaire marsmuziek. En zelfs nadat de meer compromisgevoelige Schutte politiek leider was geworden (1981) en het GPV verzaakelijke, op den duur zelfs een tikkeltje links uit de bocht ging hangen, bleef er iets han-

gen van het vrijgemaakte exclusivisme.

Wat het precies is, laat zich lastig omschrijven, maar het heeft vooral te maken met een sterke overtuiging, voortkomend uit het geloof de ‘ware kerk’ te zijn. Dat levert een verbluffende zendingsdrang op, die op buitenstaanders gemakkelijk overkomt als superioriteitsgevoel. Het moet ook iets beklemmends hebben gehad. Hoe lastig het was om zich eraan te onttrekken, ervoer Ad Koppejan aan het einde van de jaren tachtig. Toen hij, als vrijgemaakt-gereformeerde, voorzitter werd van de CDA-jongeren, kwam hem dat in eigen kerkelijke kring op scherpe

.....
.....
*Het oogde heel stoer, heel
princiepief. Maar zo’n brok
graniet was zelfs het GPV niet*
.....
.....

verwijten te staan. Hoe kon je je afgeven met een partij als het CDA?

* * *

Het oogde heel stoer, heel principieel. Maar zo’n brok graniet was zelfs het GPV niet. Wat begon als een conservatieve christelijke partij, als verdediger van God, Nederland, Oranje en de apartheid, eindigde als een partij die zich zonder tegensputteren bij het linkse blok liet indelen. Zo’n *Werdengang* – het doet een beetje denken aan de ontwikkeling die de verguisde antirevolutionaire moederpartij een generatie eerder doormaakte – is bepaald boeiend. Zeker als intensieve, authentieke zoektocht naar wat God, de Bijbel en Christus vragen.

Maar de partij presenteerde zich wel met een even grote stelligheid, een even grote christelijk zelfverzekerdheid, grenzend aan triomfalisme, en een (bijna) even groot mis-

prijzen van christenen die andere politieke keuzen maken. Eigenlijk – Klei maakt dat punt aan het slot klinkt die zelfgenoegzaamheid ook nog door in de naam van de nieuwe partij waarin het GPV opging: ChristenUnie. Alsof het de enige partij is waarin christenen zich verenigd hebben, alsof er buiten die Unie geen door het christendom geïnspireerde politiek wordt bedreven.

Ewout Klei beschrijft die bonte, soms schoksgewijs verlopende geschiedenis van het GPV nuchter, feitelijk, afstandelijk, soms een tikkeltje raillerend. Het afscheid van de laatste mannenbroeders levert onder zijn handen een boeiend relaas op, waarbij ik van tijd tot tijd verlangde naar iets meer achtergrond, iets meer diepgang, iets meer inleving. Voelden die vrijgemaakt gereformeerde ‘voormannen’ zich werkelijk superieur? Hoeveel onzekerheid zat er achter het graniet? Wanneer drong in de top van het GPV door dat men daar de waarheid niet in pacht had? Waarom kregen mensen als Jongeling en Schutte, prima parlementariërs, zo veel speelruimte om binnen de Tweede Kamer hun gang te gaan? Hoe konden ze buiten eigen kring zo populair worden?

Zo diept peilt Klei niet. Gebiologeerd door zoiets onbestemds als partijcultuur, blijft hij te veel aan de oppervlakte. Ietsje meer aandacht voor de ‘ideeëngeschiedenis’ van de onvervalste vrijgemaakt gereformeerde beginselen was winst geweest. Maar Kleis studie levert per saldo een tot nadenken stemmend relaas uit de geschiedenis van christelijke partijvorming op: een relaas dat aanzet tot bescheidenheid, misschien zelfs deemoedigheid. Alleen al daarom is het proefschrift van Klei een van de boeken die de ChristenUnie niet mag overslaan bij het nadenken over een nieuw ‘christelijk profiel’.